

MIRKU RUPLU V SPOMIN

Pripadla mi je bridka naloga, da napišem nekaj besed v počastitev spomina pravkar iz naše srede iztrganega dolgoletnega funkcionarja Slavističnega društva in vidnega člana Društva slovenskih književnikov dr. Mirka Rupla, znanstvenega svetnika in ravnatelja Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, literarnega zgodovinarja, slovničarja, šolnika, organizatorja bibliotečne stroke, publicista in prevajavca.

Je že tako, da nam kar naprej omahujejo v grob kulturni delavci, ko bi nam bili najbolj potrebni. Žalostno je, da se nam kljub podmladku prehitro krči število ljudi, ki bi se z vso zavzetostjo hoteli in mogli v času tako naglih družbenih in tehničnih preobrazb žrtvovati za kulturno delo, ljudi, ki bi se zavedali, da je vsak dan, ko na področju omike ne hodimo vstric z napredkom tehničnih in prirodoslovnih ved, velika škoda za naš harmonični razvoj. Premajhen je krog tistih, ki bi jim bilo noč in dan na umu, da nega naše materinščine, raziskovanje in razlaga naših literarnih pojavov, posebno starejših, vsestranski razmah naših knjižnic in še to in ono niso naši družbi le lepoten dodatek, marveč da je razcvet družbenih ved, umetnosti in prosvete najmanj tako važen eksistenčni postulat našega naroda kakor boj za ustvarjanje gmotnih dobrin. Premajhen je krog takih ljudi, ki bi bili voljni z znanjem in prepričevalno besedo posegati v naše kulturno dogajanje, in še ta krog se usodno zožuje in krči.

Če o kom, potem smemo o pokojnem dr. Ruplu trditi, da je štel vsak dan, skoraj sleherno uro svojega življenja za izgubljeno, če se ni ukvarjal z vprašanji naše kulture v najširšem pomenu besede, če ni razmišljal, pisal ali govoril o že prehojeni poti, o trenutnem položaju ali o nalogah, ki nas še čakajo. Prav to nenehno prenaprezanje duha, ki mu telesna zmogljivost ni bila kos, je bil gotovo povod, da mora vse prezgodaj iz naše srede. Nihče od nas, ki smo bili še pred dobrim tednom z njim kot bibliotekarji in slavisti v Mariboru in Zgornji Radgoni, ni pomislil na to, da bi ga pregovoril, naj rajši opusti zanj prenaporno pot in se zaupa zdravniku. Šele pod pritiskom katastrofalne bolezni se je moral odreči književniški manifestaciji v Mariboru, ki je po nesrečnem naključju postal kraj njegove prezgodnje, nepričakovane smrti.

Izguba Mirka Rupla je še posebno boleča za tistega, ki je poznal njegove načrte in ki ve, kaj vse mu je obležalo v miznici nedokončanega. Kolikokrat ga je bilo slišati, kako si želi odložiti dolžnosti znanstvenega, strokovnega, organizacijskega in administrativnega vodstva naše največje znanstvene biblioteke,

ki jo je imel na skrbi celih sedemnajst let. Štel je mesce in dneve, ko bo z mirno zavestjo, da je svojo nalogo dostojno izpolnil, lahko odložil to zelo odgovorno funkcijo. Toda prihajale so nadenj zmerom nove naloge — recimo — novi bibliotечni zakon, statut knjižnice, reorganizacija sistema nagrajevanja, postavitve centralnega kataloga, organizacija matične službe in še in še. Prelagal je slovo od svoje ustanove od tedna do tedna, od mesca do mesca, dokler se niso nabrala leta. Obetal si je, da bo jesen svojih dni služil le tistemu, za kar se je razvnel v mladosti. Verjel je, da bo zaživel znova, ko bo dovolj zbran za ponoven pretres svojega in tujega raziskovanja ter nam podal zaokroženo podobo našega starejšega slovstva pod širokim vidikom sočasnega evropskega in posebej našega zgodovinskega dogajanja. Pojem počitek kakor da zanj ni obstajal. Spet in spet sta volja in čut dolžnosti do naše skupnosti hotela kljubovati naravi in spet je materija v neenakem boju premagala duha.

Vnemo, ki je prevevala Mirka Rupla kot raziskovalca, popularizatorja in organizatorja, bomo najbolje razumeli, če se spomnimo, da je bil pokojni primorski rojak in da je kot tak še posebno intenzivno spremljal vse naše narodne peripetije od agonije stare Avstrije in amputacije Slovenskega Primorja od našega narodnega telesa, prek upanj in razočaranj v stari Jugoslaviji, do črnih let okupacije, do naše narodne in socialne revolucije, ustanovitve nove republike in do vsestranskega zagona, ki ga poslej doživljamo. Kdor je imel priliko biti z njim v bližjem kontaktu, ve, kako rad je obračal besedo na svoj rojstni Trst, še rajši pa na domači kraj svojih staršev, na Prosek nad Trstom. V nasprotju z uradniškimi otroki, ki se imajo zmerom za nekakšne brezdomce, se je, četudi je bil uradnikov sin, vse življenje čutil zakoreninjenega v našem trdem pa sončnem Primorskem krasu. Tam je ujel v uho barvito ljudsko govorico in ker drugače ni imel priložnosti izraziti ljubezen do nje, je dvakrat prestopil krog svojega siceršnjega javnega udejstvovanja s tem, da je pretil vanjo Goldonijevo in Držičevo dramatično besedilo, ju prežaril s svojim temperamentom in nam dal nepozabne Primorske zdrahe (1954) in Botra Andraža (1941).

Mirko Rupel se je odločil za svoj bodoči poklic že kot srednješolec in to po zaslugi svojega razgibačnega učitelja slovenščine dr. Avgusta Pirjevca. Študij slavistike je med prvo svetovno vojno in neposredno po njej imel za marsikaterega mladega slovenskega izobraženca posebno, namreč narodnoobrambno vsebino. Nasilno izselitev iz Trsta, kjer se je kmalu pokazalo, da za narodno zavedno družino pod imperialistično Italijo ne bo kruha in ne prave vzgoje, mu je Ljubljana odtehtala z možnostjo, da se takoj po maturi vpiše na takrat s tolikšnim naporom spočeto, komaj rojeno, zato tembolj upoštevano univerzo. Bil je med prvimi in najboljšimi učenci velike četvorice naših slavistov profesorjev Nahtigala in Prijatelja, posebno še Ramovša in Kidriča, kot romanist pa profesorja Skoka. Tako se je v visokošolskih letih zagrizel v študij, da je v najkrajšem možnem času — po štirih letih — dosegel najvišjo znanstveno kvalifikacijo, to je, doktorat s področja slovenskega protestantizma, ki mu je ostal zvest prav do zadnjih dni svojega življenja. Že tu je pokazal, da ga enako zanimata jezik in literarna zgodovina. Tudi je že takrat mislil na zaposlitev v univerzitetni knjižnici, toda tam zanj ni bilo prostora. Zato se je odločil za šolski poklic: triindvajset let je poučeval na naših srednjih šolah, najprej na Trgovski akademiji, po enoletnem študiju v Parizu pa dobrih dvajset let na ljubljanski klasični gimnaziji. Kot vzgojitelj je bil človek reda in ponosen na svoje učence, med katerimi je več vidnih slavistov in književnikov. Takrat je pisal učbenike, iz-

dajal komentirane klasike, sodeloval pri čitankah in opisni slovnici. Čas, ki so ga kolegi uporabljali za oddih, je še zmerom posvečal svojemu nadaljnjemu raziskovanju. Iz njegovega obširnega opusa naj iz te dobe omenim le Slovenske protestantske pisce (1934, v dveh izdajah), Valvasorjevo berilo (1936, 1951²) in izbor iz Janeza Světokriškega (1937), dela, ki je v njih široki javnosti napravil dostopne dragocene spomenike reformacije in baroka.

V letih kulturnega molka mu je bil iz razumljivih razlogov najbližji poglobljen študij Prešerna. Po težko pričakani osvoboditvi je Mirko Rupel spet planil v javno delo, posebno ko se mu je slednjič izpolnila želja priti v našo osrednjo biblioteko. Toda Narodna in univerzitetna knjižnica je bila takrat ne le skoraj dobesedno v razvalinah, marveč je bil usodno zdecimiran njen vodilni kader, na drugi strani pa so jo preplavile nove pridobitve iz Federalnega zbirnega centra. Po nekajmesečni specializaciji v Franciji, Belgiji in Švici je spoznal potrebo po temeljiti reorganizaciji knjižnice in jo s sodelavci v nekaj letih izvedel. Njegov znanstveni interes mu je še posebej nalagal zmerom nove naloge. Eno prvih je videl v sistematičnem dopolnjevanju fonda in to z vidika, da je njegova ustanova najvišja slovenska znanstvena biblioteka, ki mora mimo opravljanja vseh drugih funkcij služiti predvsem domoznastvu in zatrpiti stoletne vrzeli v sloveniki. Najbližje mu je bilo seveda iskanje prvih naših tiskov. Res mu je uspelo napraviti nam dostopno popolno serijo slovenskih in hrvaških protestantik, zbrati reprodukcije vseh ugotovljenih arhivalij in korespondenc naših reformatorjev in še to in ono. V zvezi z Ruplovim bibliotekarskim udejstvom bodi poudarjeno še nekaj. Ne samo raztrgana, marveč popolnoma uničena mreža javnih knjižnic je bila obupna dediščina okupacije posebno v Primorju, a tudi na Gorenjskem in Štajerskem, pravzaprav v vsej Sloveniji. Treba je bilo v marsičem graditi iz temeljev. Zato ni bila nujna le stanovska organizacija, marveč tudi vzgoja novega knjižničarskega kadra za vse tipe bibliotek. Z vsa vnmemo se je lotil organizacije knjižničarskih tečajev in se do zadnjih dni boril za ustanovitev posebne bibliotekarske šole, saj se je zavedal važnosti čim višje strokovne ravni naših knjižničarjev.

Ko smo že pri Ruplovem organizacijskem delu, ne gre prezreti njegovega prizadevanja za Slavistično društvo, ki je bilo ustanovljeno za dvig tako vede same kakor pedagoške službe. Društvo je bilo ustanovljeno daleč pred zadnjo vojno in je kmalu zaradi osebnih trenj, še bolj pa zaradi takratnih razmer zapadlo v mrtvilo. Po nekaj letih popolne nedelavnosti je Rupel zbudil društveno življenje, mu bil več let vodilni funkcionar in krepka opora.

Njegovo znanstveno delo se je po osvoboditvi razvijalo še z večjo intenzivnostjo, o čemer priča skoraj vsaka številka Slavistične revije in toliko drugih objav. Ta dejavnost mu je po smrti profesorja Kidriča odprla pot na univerzo, kjer je bil skoraj dvanajst let honorarni predavatelj za zgodovino starejšega slovenskega slovstva. Potreba ga je vlekla tudi v novejša obdobja in prispeval je marsikaj k boljšemu poznavanju naše romantike in realizma. Od znanstvenih del povojne dobe so gotovo najvažnejše njegove Nove najdbe naših protestantik (1954), žal ne zaključeno Jurčičevo Zbrano delo (od 1946 dalje), dve obširni poglavji v Zgodovini slovenskega slovstva (1956) in njegovo življenjsko delo — monografija o Primožu Trubarju (1962), ki ji je bila prav letos dodeljena Kidričeva nagrada.

Vsaj bežno naj se dotaknem še enega Ruplovega pomembnega dela: skrbi za naš jezik. Teoretično podlago za to udejstvovanje je dobil razen iz splošnega

študija lingvistike od svojega akademskega učitelja in prijatelja profesorja Ramovša, praktično pa iz proučevanja naše tiskane besede, zlasti del leposlovcev in prevajavcev, pa tudi ob tankem prisluškovanju živi govornici vseh plasti našega naroda. Veliko je pridobil iz razgovorov s pesnikom Župančičem, pa tudi ko je s prijatelji sestavljal slovenske čitanke. Tudi s tega področja nam je zapustil več tehtnih del, ki jim je bil avtor sam (Slovensko pravorečje, 1946; Pregled slovenske slovnice, 1959 — za koroške rojake) ali pa je uspešno sodeloval pri njih (Slovenska slovnica 1940, 1947 in 1956, Slovenski pravopis 1950, 1962). Nič manj koristnega pa ni opravil s šestnajstletnim vodstvom jezikovnih pogovorov v ljubljanskem radiu. Kdo ne pomni njegovih sočnih, živih predavanj o pravilnosti, lepoti in zgodovini našega jezika! V tem ni bil nikdar ozkosrčen purist, pač pa neizprosen nasprotnik neznanja, ohlapnosti in površnosti. Njegov glas, ki ga je tolikokrat povzdigoval zoper naše jezikovne grehe, ni utonil v etru, marveč nam je trdo trkal na jezikovno vest in budil v nas spoštovanje do materinščine. Sam mojster peresa in govornik besede, je z zglednimi predavanji dosegal vidne uspehe; zato je škoda, da ni tudi kasnejšim rodovom posredoval v pisni obliki vsaj del tega svojega nemajhnega dela.

Zapisali smo zgoraj, da je v neenakem boju ob smrti Mirka Rupla zmagala materija nad duhom. To misel je treba nekoliko popraviti: res se je s prekinitvijo življenjskih procesov za zmerom ustavilo snovanje njegovega ustvarjalnega duha, vendar s tem ni in ne bo umrlo njegovo za nas vse opravljeno pomembno delo. Brazdo, ki jo zapušča za sabo, ko je oral našo kulturno njivo, ne bo zasul zlepa noben vihar. Kronos, ta pravični sel iz večnosti, ki neizprosno izravnava vse, kar je nepomembnega, majhnega in slučajnega, tudi dviga vrednost tistega, kar je bilo pošteno opravljeno z zaupnim pogledom naprej in z neuničljivo vero v bodočnost. Tako pošteno delo je opravil naš pokojni tovariš in prijatelj, in taka vera je prevečala vse njegovo dejanje in nehanje. Zato nam bo ostal spomin nanj zmerom drag in zato mu bodo hvaležni tudi rodovi, ki pridejo za nami.

Mira Medved in Francka Varl

JEZIKOVNI POUK V SREDNJI ŠOLI*

Jezik je najpomembnejše komunikacijsko sredstvo v nekem kolektivu, je neposredna zveza med njegovimi pripadniki, je merilo občutka enotnosti neke skupnosti in je osnova razvoja te skupnosti. Iz tega sledi, da v državi, ki se ekonomsko razvija s takšno hitrostjo, kot se naša, ne smeta jezik in kultura izražanja padati, nasprotno: dvigati se morata vzporedno s celotnim razvojem, saj nam zgodovina dokazuje, da je razvoj znanosti, materialne in duhovne kulture prispeval tudi k bogatenju in krepitvi knjižnega jezika. Knjižni jezik pa naj ne bo samo sredstvo za kulturno in družbeno izživljanje izobražencev, marveč tudi za dviganje ljudskih množic.

* Referat na jugoslovanskem slavističnem kongresu v Ohridu maja 1963.